

**Генк Я.В. Факторы трансформационных процессов в насаждении-
ях комплексных зеленых зон урбанизированных экосистем**

Приведены основные антропогенные, абиотические и биотические природные факторы трансформационных процессов в насаждениях комплексных зеленых зон урбанизированных экосистем. Охарактеризованы основные причины уменьшения производительности зеленых насаждений городов и ухудшение их эстетического вида. Изложены основные последствия негативного воздействия антропогенных и природных факторов на растительность урбанизированных экосистем.

Ключевые слова: факторы трансформационных процессов в зеленых насаждениях, парковые насаждения городов, урбанизированные экосистемы.

**Henryk Ya.V. Factors of transformation processes in plantations of
complex green zones in urban ecosystems**

Basic anthropogenic, abiotic and biotic natural factors of transformation processes in plantations of complex green areas in urban ecosystems are presented. Main reasons for decreasing the performance of plantations in the cities, and the deterioration of their aesthetic appearance are characterized. Major consequences of the negative impact of anthropogenic and natural factors on vegetation of urban ecosystems are highlighted.

Keywords: factors of transformation processes in green areas, urban parks, urban ecosystems.

УДК 379.851

*Доц. А.В. Дубодєлова, канд. екон. наук;
асист. Х.Ю. Малкуш – НУ "Львівська політехніка"*

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

Розглянуто значення сільського туризму у вирішенні соціально-економічних проблем вітчизняних сіл. Узагальнено теоретичні напрацювання, практичний вітчизняний і зарубіжний досвід, визначено сутність і окреслено специфічні характеристики сільського туризму. Проаналізовано етапи розвитку сільського туризму в країні. Оцінено сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку сільського туризму в Україні.

Ключові слова: зелений, сільській, агротуризм, туристично-рекреаційні ресурси, пакет туристичних послуг.

Постановка проблеми. Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО) темпи росту сільського туризму оцінюються від 10-20 % до 30 % на рік, а його частка в доходах від міжнародного туризму сягає 10-15 %, що свідчить про динамічне зростання цього сектору туристичної індустрії.

Зважаючи на зарубіжний досвід, сільській туризм набуває відповідного розвитку в Україні. Сьогодні український ринок здатний приймати і обслуговувати близько 150 тис. туристів у сільській місцевості (потенціал європейського ринку оцінюється в 2 млн ліжок – місяць) [11, с. 6-7].

За наявності значного потенціалу, структурних змін сільської місцевості, необхідних передумов, сучасний стан форм і методів організування сільського туризму в Україні не дає змоги отримувати відповідні економічні вигоди, що потребує вивчення прогресивного досвіду, виявлення тенденцій і проблем, розроблення заходів і програм його ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні витоки, особливості зарубіжної та вітчизняної практики, наукові основи становлення і розвитку сільського туризму досліджено у працях таких українських авторів,

як В.І Биркович, В.П. Васильєв, О.Ю. Дмитрук, Ю.В. Зінько, В.Ф. Кифяк, М.М. Костриця, Т.Ю. Лужанська, С.С. Махлинець, Х.Й. Роглев, М.Й. Рутинський, Ю.І. Стадницький, М.І. Ткаченко, Л.М. Шульгіна та ін.

Постановка цілей. Цілями дослідження стало узагальнення теоретичних напрацювань, аналізування досвіду, окреслення специфічних характеристик і переваг, тенденцій і проблем розвитку сільського туризму в Україні. Сучасний етап розвитку світового туризму характеризується зміщенням інтересу подорожуючих від масових до індивідуальних поїздок, переорієнтацією від концепції трьох "S" (Sea – Sun – Sand / Море – Сонце – Пісок) до концепції трьох "L" (Landscape – Lore – Leisure / Природа – Знання – Дозвілля).

Зазначені тенденції зумовлені зростанням прихильності суспільства до здорового образу життя, уваги до проблем екологічного та соціального характеру, невідповідністю середовища проживання людини її фізіологічним і психологічним потребам. Така ситуація вимагає формування нової пропозиції туристичного продукту за альтернативними видами туризму, серед яких екологічний, природний, біотуризм, пригодницький, сільський, зелений, агротуризм [13].

Зважаючи на світові тенденції серед прогресивних напрямів розвитку туристичної діяльності в Україні на значну увагу заслуговує сільський туризм, завдяки наявності в українських селах багатой культурної, історичної та архітектурної спадщини, мальовничих ландшафтів, лікувально-рекреаційних ресурсів, індивідуального житлового фонду, значного трудового потенціалу.

Сільський туризм здавна практикується у високорозвинених країнах. Досвід свідчить, що 40-60,0 % селян отримують більшу половину доходів із несільськогосподарських джерел, в яких значну частку займає туризм. З ним пов'язаний розвиток суміжних занять, серед яких домашня переробка харчових продуктів, гастрономія, народні промисли, організаційно-культурна та екскурсійна діяльність. Стимулює розвиток цієї галузі можливість вирішення проблеми працевлаштування сільських жителів і самозайнятості людей. Вважається, що за умови залучення одного господарства в туристичне обслуговування створюється близько десяти робочих місць в околиці [7].

В Україні сільський туризм пройшов декілька етапів свого розвитку. Перший етап (кінець XIX – середина XX ст.) характеризується формуванням сільського туризму. Перебування в сільській місцевості зводилося до відпочинку та творчої праці заможних городян у знайомих селян, у приватних садибах і маєтках. Така діяльність ще не розглядалася як туризм і не була організованою.

На другому етапі (60-90-ті роки XX ст.) відбулося становлення приватних форм сільського туризму. Популярність отримав відпочинок в орендованих кімнатах, квартирах на гірських і кримських курортах, що спричинено відсутністю вільних місць у пансіонатах, санаторіях, турбазах. Такий відпочинок здійснювався не в селі, а в курортній місцевості, проте частина туристів зупинялася в сільських оселях. У більшості випадків така діяльність була нелегальною, неоподаткованою і стихійною.

Третій етап (з 90-х років ХХ ст. дотепер) характеризується становленням правових форм сільського туризму, що пов'язано зі заснуванням Спільки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (громадської неприбуткової організації) у 1996 р. організаторами Спільки та інших відповідних організацій зроблено перші кроки із розвитку нового виду діяльності для сільського населення та відпочинку міського. За час діяльності Спільки на підставі активного вивчення зарубіжного досвіду та за підтримки міжнародних благодійних фондів у різних регіонах країни вживали заходів з метою донесення інформації до сільського населення, місцевих органів влади, видавали освітню та рекламну продукцію. Так, у 1997 р. засновано галузевий журнал "Туризм сільський зелений", на шпальтах якого дискутуються проблеми і перспективи розвитку, аналізується зарубіжний досвід, публікуються методичні матеріали, путівники для українських туристів тощо. З 2003 р. щорічно проводиться всеукраїнська виставка-ярмарок "Українське село запрошує". Як видно, у назві організації присутнє поєднання двох термінів "сільський" та "зелений туризм". Водночас між такими видами туризму існують певні відмінності. Так, за визначенням Спільки "сільський туризм – це діяльність сільського населення, що пов'язана з сільським середовищем, сільськими будинками і заняттями, що ставлять до центру уваги природу і людину. Сільський туризм не має шкідливого впливу на оточуюче середовище, на відміну від масового, і у той же час робить істотний внесок у регіональний розвиток. Він дає змогу використовувати існуючий житловий фонд і не вимагає значних інвестиційних витрат" [4].

Сутність зеленого туризму найкраще розкривається у дефініції, запропонованій організацією підприємств зеленого туризму (Green tourism business scheme – GTBS), а саме: "зелений туризм – це сталий туризм, який враховує потреби навколишнього середовища, місцевого населення, підприємців та відвідувачів на сьогодні та у майбутньому. Він стосується діяльності великого чи малого сільського чи міського підприємства, що спеціалізується на еко-туризмі або на іншій ніші туристичного ринку [13]. На думку вітчизняних науковців, зелений туризм – це відпочинок на природі в екологічно чистих місцевостях з розміщенням у приватному житловому фонді за наявності лісів, річок, озер [10].

Вітчизняні науковці [13] об'єднали сукупність волонтерського, зеленого, сільського та пригородного туризму терміном "екологічно-орієнтований туризм", який здійснюється на принципах збереження (відновлення) природного середовища та етнокультурної ідентичності населення. За наявності загальних характеристик екологічно-орієнтованого сільського туризму має специфічні риси, до яких на основі узагальнення [1, 3, 6, 8, 10, 11] віднесено:

- місцем відпочинку є сільська місцевість з великим відкритим простором;
- значний вплив сезонних природних факторів;
- відпочинок супроводжується ознайомленням з сільською місцевістю, традиціями, обрядами, побутом, історичною спадщиною;
- постачальником туристичних послуг є сільська громада, як окреме сільське господарство, так і агротуристичний комплекс;

- основна послуга – це проживання в сільській місцевості та участь у діяльності селян. Додаткові послуги надаються в невеликій кількості та можуть продаватися з залученням інших організацій;
- послуги туристам надаються особами різних професій (сільськогосподарські працівники, вчителі, працівники сфери побутового обслуговування тощо), які постійно проживають у сільській місцевості;
- тяжіння до пасивного самодіяльного та соціального туризму;
- глибше розуміння української народної культури, формування національно-патріотичної свідомості.

Результати виконаного аналізу досвіду організування сільського туризму в Україні доводять, що найбільшого розповсюдження він отримує в екологічних зонах з наявністю річок, лісових масивів, морського узбережжя, озер і водойму. Крим і Карпати сьогодні є пріоритетними регіонами сільського туризму в Україні. Особливо інтенсивно сільський туризм розвивається на заході країни, а саме в Івано-Франківській, Закарпатській і Львівській областях. Так, у Львівській обл. налічується 500 садиб сільського туризму, які розташовані поблизу чудодійних джерел мінеральних вод, мальовничих краєвидів Карпат, давніх городищ і замків, музеїв, церков тощо. Збільшується кількість "зелених садіб" у Чернівецькій та Волинській областях. Поступово такі садиби з'являються в центральній та східній частинах України.

Сьогодні інтереси суб'єктів сільського туризму представляють регіональні осередки. Вони інформують про відпочинкові можливості регіонів, контролюють якість туристичних послуг, надають консультації та інше. Такі осередки функціонують у 17 областях України.

В Україні організування сільського туризму здійснюється через утворення туристичних селищ на основі наявних поселень з традиційною народною архітектурою, що розташовані в мальовничій місцевості; формування та реалізацію сільських турів з проживанням та харчуванням у сільському будинку, здавання в оренду кімнат і будинків у сільській місцевості в екологічно чистих природних районах.

Темпи розвитку сільського туризму по регіонах України значною мірою визначаються наявністю і станом природних, етнокультурних, суспільно-демографічних ресурсів, господарської та комунікаційної інфраструктури території, потребами туристичних потоків, співвідношенням фінансової та економічної вигоди, можливих екологічних наслідків. Зважаючи на викладене, виникає необхідність створення спеціалізованих зон сільського туризму відповідно до потреб туристичних потоків, раціонального використання ресурсів, гармонійного розвитку територій.

Сільський туризм в Україні згідно з чинним законодавством здійснюється як вид підсобної діяльності чи малого підприємництва [11, с. 40]. Як вид підсобної діяльності сільський туризм дає селянам певні додаткові доходи, як вид малого підприємництва – відповідні основні доходи. З урахуванням результатів аналізування зарубіжного та вітчизняного досвіду [1, 3, 6, 8, 10-12] до переваг сільського туризму віднесено:

- сприяння вирішенню соціально-економічних проблем українських сіл;

- скорочення рівня безробіття на селі та розширення можливостей самозайнятості населення;
 - покращення благоустрою сільських садиб;
 - забезпечення гарантій охорони традиційної забудови;
 - розширення можливостей збуту сільськогосподарської продукції;
 - відродження та збереження народних промислів;
 - сприяння усвідомленню сільськими громадами значення місцевого середовища;
 - налагодження порозуміння між мешканцями села і міста;
 - поліпшення якості життя селян;
 - збереження місцевих пам'яток історико-культурної спадщини;
 - сприяння розвитку в'їзного туризму;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення тощо.

Необхідно зазначити, що сучасний стан розвитку сільського туризму в Україні не забезпечує належних умов для реалізації наведених переваг. Основною проблемою, яка гальмує розвиток сільського туризму, є відсутність законодавчо-нормативного забезпечення такого виду діяльності. За наявності осередків сприяння розвитку сільського туризму їхні зусилля роз'єднані. Для створення туристичного ланцюга необхідне налагодження співпраці громадських організацій і органів місцевого самоврядування [7].

Великими перешкодами на шляху розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості традиційно для України вважаються транспортна віддаленість осередків відпочинку, стан доріг, рекреаційна необлаштованість (невідповідність запитам сучасного туриста). Сьогодні зусиллями регіональних і місцевих органів влади здійснюється оновлення комунікаційної інфраструктури, наближення стандартів сільської гостинності до загальноприйнятних у сфері сервісного обслуговування. Негативний вплив на розвиток сільського туризму спричиняє незадовільний стан пам'яток культурної спадщини, що потребує владної підтримки їхнього реставрування та відродження.

Пакет послуг сільського туризму є обмеженим, що не сприяє залученню та якісному обслуговуванню туристичних потоків. Серед популярних форм організування сільського туризму виокремлюють [11]: фольклоризм, кінний туризм, рафтинг, винно-дегустаційний туризм, історико-етнографічний туризм, велотуризм тощо. Подальше вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду організування сільського туризму забезпечить виявлення проблем, розроблення заходів щодо їхнього вирішення та ефективного розвитку цього виду діяльності в Україні.

Висновки. У процесі виконаного дослідження визначено значення і роль сільського туризму в соціально-економічному розвитку українських сіл. Виявлені тенденції його розвитку в країні свідчать про активізацію уваги до такої діяльності з боку владних структур і громадських організацій. Необхідність подальшого розвитку сільського туризму підтверджується перевагами цього сектору туристичної індустрії та вимагає подолання перешкод і розроблення відповідальних заходів як на державному, так і місцевому рівнях.

Перспективи подальших досліджень. Актуальним залишається виконання досліджень впливових факторів еволюції попиту на послуги сільсь-

кого туризму та розроблення механізмів його сталого розвитку з урахуванням туристично-рекреаційного потенціалу регіонів країни.

Література

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети / В.І. Биркович // Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 1(6). – С. 138-143.
2. Бондаренко М.П. Система зміцнення конкурентних позицій туристичного сектору України / М.П. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2011. – № 9 (123). – С. 60-73.
3. Дурович А.П. Организация туризма / А.П. Дурович. – СПб. : Изд-во "Питер", 2009. – 320 с.
4. Зелений туризм – панацея чи черговий міф? / Н.В. Васильєва. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.greentour.com.ua/Ukrainian/news/22>.
5. Ки́фяк В.Р. Организация туризма : навч. посібн. / В.Ф. Ки́фяк. – Чернівці : Вид-во "Книги XXI", 2008. – 344 с.
6. Костриця М.М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика : монографія / М.М. Костриця. – Житомир : Вид-во ЖДТУ, 2006. – 196 с.
7. Кудла Н. Про застосування комплексу маркетингових заходів у сільському туризмі / Н. Кудла // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2011. – № 2. – С. 79-85.
8. Курносова О.А. Анализ современных тенденций развития туристического рынка в Украине / О.А. Курносова // Науковий збірник Хмельницького національного університету. – Сер.: Економічні науки. – 2010. – № 4. Т.2. – С. 246-250.
9. Літній присмак сільського туризму // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 88. – С. 13-14.
10. Лужанська Т.Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи : навч. посібн. / Т.Ю. Лужанська, С.С. Махлинець, Л.І. Тебляшкіна. – К. : Вид-во "Кондор", 2008. – 385 с.
11. Рутинський М.Й. Зелений туризм / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінко. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 217 с.
12. Хези Израиля. Устойчивое развитие сельского туризма / Хези Израиля // Агроекотуризм – состояние и перспективы развития : матер. Междунар. спец. конф. – Минск, 2010. – С. 49-50.
13. Шульгіна А.М. Аналіз еко-орієнтованих видів туризму: їх відмінні та спільні риси / А.М. Шульгіна, А.Г. Бондар // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 1. – С. 161-168.

Дубодєлова А.В., Малкуш Х.Ю. Особенности и тенденции развития сельского туризма в Украине

Рассмотрено значение сельского туризма в решении социально-экономических проблем отечественных сел. Обобщены теоретические наработки, практический отечественный и зарубежный опыт, определена сущность сельского туризма. Проанализированы этапы развития сельского туризма в стране. Оценены современное состояние, тенденции и проблемы развития сельского туризма в Украине.

Ключевые слова: зеленый, сельский, агротуризм, ресурсы, туристско-рекреационные услуги, пакет туристских услуг.

Dybodelova A.V., Malkush Kh.Yu. Features and progress of rural tourism trends are in Ukraine

The value of rural tourism is considered in the decision of socio-economic problems of domestic villages. Theoretical works, practical domestic and foreign experience are generalized, essence is certain and outlined specific descriptions of rural tourism. The stages of development of rural tourism are analysed in a country. The modern state is appraised, tendencies and problems to development of rural tourism are reduced in Ukraine.

Keywords: green, rural, agrarian tourism, tourist-recreations resources, package of tourist services.